

26 Haziran 2023

İnsanlık Onuruna Sahip Çıkıyor, İşkenceye Hayır Diyoruz...

“26 Haziran İşkence Görenlerle Dayanışma Günü” tüm dünyada insan hakları savunucuları açısından özel ve önemli bir gündür.

Birleşmiş Milletler (BM) “İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme” 26 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. BM 1997 yılında bu günü “İşkence Görenlerle Dayanışma Günü” olarak ilan etmiştir.

Türkiye’nin de altına imza attığı bu Sözleşme, insanın sahip olduğu onur ve değeri korumak için işkenceyi mutlak olarak yasaklar. İnsanlık ailesinin ortak kazanımı olan ve modern insan hakları hukukunun en temel kurallarından birini oluşturan bu yasak, normlar hiyerarşisi açısından üstün kural, başka bir deyişle buyruk kural niteliğindedir. Dolayısıyla hiçbir koşulda istisnası olamaz. Sözleşmenin 2. maddesinin 2. paragrafında bu durum şöyle ifade edilir: “Hiçbir istisnai durum, ne harp hâli ne de bir harp tehdidi, dâhili siyasî istikrarsızlık veya herhangi başka bir olağanüstü hâl, işkencenin uygulanması için gerekçe gösterilemez”.

Bu açık ve net belirlemeye karşın işkence, hâlen dünyanın pek çok ülkesinde devletler tarafından toplumlara karşı insanlık dışı bir cezalandırma ve yıldırma aracı olarak kullanılmaktadır.

Türkiye “İşkenceye Karşı Sözleşme”yi 1988 yılında kabul etmiş, Anayasa ve Ceza Kanunu’nda işkenceyi yasaklamıştır. Maalesef ülkemizde de işkence ve diğer kötü muamele sadece askeri darbeler döneminde değil tüm cumhuriyet tarihi boyunca sistematik bir devlet pratiği olarak varlığını korumuştur. Ancak, ekonomiden toplum sağlığına kadar ülkenin tüm meselelerini güvenlik sorunu haline getiren mevcut siyasal iktidarın, her geçen gün daha da artan baskı ve kontrole dayalı yönetme tarzı sonucu, günümüzde tüm ülke adeta işkence mekânı haline gelmiştir. Bu açıklamanın ekinde paylaşılan veriler, mutlak yasağa ve insanlığa karşı bir suç olma vasfına rağmen işkencenin Türkiye’nin en başat insan hakları sorunu olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu veriler “İşkenceye sıfır tolerans” sözünün tarihsel ve olgusal olarak sadece bir propaganda söylemi olduğunu göstermektedir.

Siyasal iktidarın giderek daha fazla otoriterleşmesi ile orantılı biçimde; devlet erkinin çeşitli kademelerinde yaygınlaşan yasa, kural ve norm denetiminden kaçınma, keyfilik, bilinçli ihmal gibi sebeplerle usul güvencelerinin ihlal edilmesi, gözaltı sürelerinin uzunluğu, izleme ve önleme mekanizmalarının işlevsiz kılınması ya da bağımsız izleme ve önlemenin hiç olmaması, en yetkili ağızlardan yapılan işkenceyi bizzat teşvik edici söylemler, köklü cezasızlık politikaları vb. sonucunda, resmi gözaltı merkezlerinde işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları tüm vehameti ile devam etmektedir. Nitekim 2022 yılında TİHV'e 32 yıllık tarihinde görülen en yüksek sayıda işkence gören ve yakını başvuruda bulunmuştur.

Kolluk güçlerinin barışçıl toplanma ve gösterilere müdahalesi sırasında, sokak ve açık alanlarda ya da ev ve iş yeri gibi mekânlarda, yani resmi olmayan gözaltı yerlerinde ve gözaltı dışındaki ortamlarda yaşanan işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları da önceki dönemlerde görülmeyen bir boyuta varmıştır. Kolluk güçlerinin, evrensel hukukta ve ülke yasalarında tanımlanan zor kullanma yetkisinin çok ötesine geçen, kural dışı, denetlenmeyen, cezalandırılmayan, siyasi iktidar tarafından görmezden gelinen, hatta teşvik edilen bu şiddeti sıradanlaşmış, gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir.

Yıl boyunca, demokratik bir toplumun temelini oluşturan ve Anayasa tarafından da teminat altına alınmış olan toplanma ve gösteri yapma özgürlüklerini kullanmak isteyen — başta Cumartesi Anneleri/İnsanları olmak üzere — kadınlar, LGBTİ+'lar, işçiler, yaşam savunucuları, siyasi partilerin üye ve yöneticileri, meslek örgütlerinin üye ve yöneticileri, insan hakları savunucuları, mülteci ve sığınmacılar bu zalimane kolluk şiddetine maruz kalmışlardır.

Cumartesi Anneleri/İnsanları, 700. hafta buluşmasında maruz kaldıkları polis müdahalesini/şiddetini 'toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlali' olarak kabul eden Anayasa Mahkemesi'nin (AYM) açık kararına karşın 8 Mart 2023 tarihinden beri her hafta yine polis müdahalesine, işkence ve diğer kötü muameleye (kalkanlarla etraflarını çevirip tecrit etme, ters kelepçe vb.) maruz kalmaktadırlar.

Keza Onur Ayı kapsamında yapılmak istenen pek çok toplantı, yürüyüş ve etkinlik ise ülke sathında mülki idare amirleri tarafından yasaklandı ve/veya kolluk güçleri tarafından engellendi. Özellikle kolluk güçlerinin müdahalesi sonucu çok sayıda kişi işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalarak gözaltına alındı.

Yakın tarihimizin en utanç verici insan hakları ihlallerinden biri olan, insanlığa karşı suç niteliğindeki zorla kaçırma/kaybetme vakalarında OHAL'in ilan edildiği 2016 yılından bu yana yeniden bir artış görülmesi son derece endişe vericidir. Kaçırılan Yusuf Bilge Tunç isimli kişiden 6 Ağustos 2019 tarihinden bu yana haber alınamamaktadır.

Türkiye'de hapishaneler, her dönem işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının yoğun olarak yaşandığı mekânlar olmuştur. Özellikle 2015 Temmuz'unda Türkiye'nin yeniden çatışma ortamına girmesiyle başlayan, daha sonra askeri darbe girişiminin bastırılması ve ardından OHAL ilan edilmesiyle devam ederek günümüze varan süreçte hapishanelerde tutuklu ve hükümlülere yönelik işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarında ileri düzeyde

artışlar yaşanmaktadır. Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi'nin (CPT) raporlarında da yer verildiği üzere İmralı Hapishanesinde uygulanan kabul edilemez izolasyon toplumda ciddi kaygılara yol açmaktadır.

Açıklama ekinde yer alan verilerle görünürlük kazandırmaya çalıştığımız endişe verici bu gerçeklik uluslararası önleme mekanizmalarının ve insan hakları kurumlarının raporlarına da yansımaktadır. Ne var ki, Anayasa başta olmak üzere hiçbir kural ve normla kendine sınırlandırmak istemeyen siyasal iktidar, uluslararası mekanizmaları, onların yaptığı eleştiri ve uyarıları dikkate almamakta, işkenceyi önlemeye yönelik iyileştirmeleri yapmamaktadır. Aksine, mevzuatta işkence yasağının mutlak niteliğine aykırı düzenleme ve değişiklikler yaparak cezasızlığı "güvence" altına almaya çalışmakta, ihlalleri görünür kılmaya çalışan insan hakları savunucularına yönelttiği tehdit ve tacizlerle işkenceye karşı mücadeleyi engelleyebileceğini düşünmektedir.

Bu iç karartıcı hakikate rağmen "işkence" insan eliyle gerçekleşen bir fiil olduğu için, insan eliyle de önlenmesi mümkündür.

İşkenceyi önleme yükümlülüğü öncelikle devletlere aittir. Bu nedenle de devletler, her şeyden önce işkenceyi bir sindirme aracı olarak kullanmaktan vazgeçmeli, işkence suçlarını etkin bir biçimde soruşturmalı ve cezasızlıkla mücadele etmelidirler. Dolayısıyla insan hakları savunuculuğunun bir gereği olarak yıllardır sabır ve ısrarla dile getirdiğimiz bu kapsamdaki asgari talepleri siyasal iktidara bir kez daha hatırlatıyor ve ivedilikle gerçekleştirilmesini istiyoruz:

- İşkencenin ülkemizde bu boyutta olmasının en temel nedeni, işkence yasağının mutlak niteliği ile bağdaşmayan çok ciddi bir cezasızlık kültürünün varlığıdır. Her şeyden önce, sıradan bir kural haline getirilmeye çalışılan cezasızlık politikalarına son verilmelidir.
- Her düzeyde yetkililer işkenceyi ve işkenceciyi öven, teşvik eden söylemlerden vazgeçmeli, uluslararası mekanizmaların tavsiyeleri doğrultusunda işkence uygulamaları kamuya açık bir şekilde kesin olarak kınanmalıdır.
- Gözaltı koşullarında usul güvenceleri eksiksiz olarak uygulanmalıdır.
- Gözaltı süreleri kısaltılmalıdır.
- Mevcut Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) kaldırılmalı, BM İşkenceye Karşı Sözleşmeye ek Protokol (OPCAT) ve BM Paris Prensiplerine uygun, tümüyle bağımsız yeni bir ulusal önleme mekanizması oluşturulmalıdır.
- Kolluk Gözetim Komisyonu tarafsız ve bağımsız hale getirilmelidir.
- İşkencenin belgelenmesi ve raporlandırılması bir BM belgesi olan 'İstanbul Protokolü' ilkelerine göre yapılmalıdır.
- İşkenceye ilişkin iddialar hızlı, etkin, tarafsız bir şekilde soruşturulmalı, bağımsız heyetlerce araştırılmalı, adli yargılama süreçlerinin her aşamasında uluslararası etik ve hukuk kurallarına uygun davranılmalıdır.

- Hapishaneler insan hakları ve hukuk örgütlerinin bağımsız denetimine açılmalıdır.
- CPT raporlarının tümü açıklanmalı ve tüm tavsiyelere uyulmalıdır.

Ancak şunu da hatırlatmak isteriz ki, insanlık onuruna sahip çıkmak ve işkenceyi önlemek aynı zamanda tüm toplumun da sorumluluğudur. İnsan ve yurttaş olmak için, bizi toplum yapan müşterek bağı korumak için, işkencenin yol açtığı acıları görmek ve dayanışmayı büyütmek zorundayız.

İşkencesiz bir Türkiye ve dünyaya ulaşmayı amaçlayan kurumlar olarak, dün olduğu gibi bundan sonra da tüm örtbas etme, korkutma, susturma çabalarına karşın, başlarına geleni kader olarak kabul etmeyip, yüksek sesle haykırabilmeleri için işkence görenlerin her koşulda yanında olmaya; maruz kaldıkları işkenceyi belgeleyip raporlamaya; fiziksel ve ruhsal onarım süreçlerine destek vermeye; adalete erişimlerine yardımcı olmaya; yaşadıkları acıların bir daha asla tekrarlanmaması için cezasızlıkla mücadele etmeye devam edeceğiz.

Görüyoruz, susmuyoruz, mücadele ediyoruz...

İnsanlık onuru işkenceyi mutlaka yenecek...

İşkencesiz bir dünya mümkün!

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV)

İnsan Hakları Derneği (İHD)

Türk Tabipleri Birliği (TTB) İnsan Hakları Kolu